

חיים נצחיים ותחיית המתים

הרה"ת שלום דובער שי' וולף
משפיע ונו"נ בישיבה

תפיסת הפטירה בפשטות הענינים ובנגלה דתורה

בנגלה דתורה מבואר שכל הנבראים הגשמיים כלים ונפסדים, וכך גם גוף האדם שכלה ונפסד¹. ולפיכך המיתה היא דבר צפוי, כך הוא מנהגו של עולם. אמנם הנשמה הרוחנית היא נצחית, ולאחר היפרדה מן הגוף היא הולכת ליהנות מזיו השכינה, כפי מעשי' בעולם הזה וכפי חכמתה שהשיגה². ההנאה מזיו השכינה היא התענוג האמיתי והמושלם אליו שואפים החכמים, ובשביל זה הם משתדלים בחכמה ובמעשה בעולם הזה.

גם לאחר צאת הנפש מן הגוף, הנה הקרובים שבעולם הזה הרוצים בטובת הנשמה משתדלים להרבות בזכויות, שעל ידי זה עליית הנשמה יותר ויותר. וסביב זה הוא השיח.

וכמאמר חז"ל "מת בערב שבת סימן יפה לו"³, וההיפך מזה במוצאי שבת וכו'⁴. שהפירוש הפשוט בזה הוא בנוגע למנוחת הנפש אחר המיתה, שבערב שבת הנשמה נכנסת מיד למנוחה. משא"כ במוצאי שבת. שבפשטות מובן שהכוונה בזה היא בנוגע למנוחת הנשמה בגן עדן.

ואף שכל ישראל מאמינים בתחיית המתים, מכל מקום, תחיית המתים היא נס שאינו חלק מהסדר הטבעי, ואין ידוע ומוגדר מתי יבוא. משא"כ הגן עדן בו הנשמה נהנית מזיו השכינה, שהוא חלק מסדר הנהגתו של עולם. ולכן כשיהודי

(1) כמ"ש "עפר אתה, ואל עפר תשוב" (בראשית ג, יט). רמב"ם הל' יסודי התורה פ"ד, ה"גיד. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1330 ואילך, "שענין זה ("ואל עפר תשוב") נגע לבעש"ט יותר מענין ההסתלקות".

(2) ראה תניא פ"ד (ט, א) "עולם הבא הוא שנהנין מזיו השכינה, והוא תענוג ההשגה".

(3) כתובות קג, ב. אבות דר"נ פכ"ה, ה"ב. כש"ט סקנ"ז. ועוד.

(4) כתובות שם.

נפטר, לא כ"כ עוסקים במחשבה אודות תחיית המתים שתהי' אי אז, אלא על גן עדן שיקבל תיכף ומיד ממש.

דברי כ"ק אדה"ז שדחכלית היא בעולם הזה הגשמי

אמנם, מסביר כ"ק אדמו"ר הזקן⁵ שתכלית הכוונה של הקב"ה היא דירה בתחתונים בעולם הזה הגשמי, על ידי קיום המצוות של בני ישראל נשמות בגופים. והי' נשמע מכ"ק אדה"ז "אינני רוצה בגן עדן שלך, אינני רוצה בעולם הבא שלך, אינני רוצה אלא אותך לבדך".⁶

וביאר כ"ק אדה"ז⁷ שבגן עדן ועולם הבא ישנו רק תענוג ההשגה השכלית, שהוא משיג הארה בלבד ממנו יתברך שלמעלה מהחכמה. ומי שרוצה לקבל פרס בגן עדן, הרי זו "אהבה זוטא", ו"דעת קלה".

אמנם אותו יתברך ממש תופסים רק על ידי קיום מצוותיו שהם רצון העליון שלמעלה מהשכל, וקיום המצוות אפשרי דוקא בעולם הגשמי. ועל ידי שכ"ק אדה"ז שאמר זאת, ניתן הכח לכאו"א מישראל שהגם שיש לו ריבוי רצונות, מכל מקום כל הרצונות שלו יהיו בלא לב ולב, ועיקר רצונו יהי' גילוי העצמות⁸.

ויש לומר שענין זה נרמז בכך שרבי בכה קודם פטירתו. ובתחלה חשבו שהבכי קשור עם מה שיהי' עם הנשמה אחר הפטירה, ואמרו לו שבכי כזה הוא סימן לא טוב לנשמה. והשיב להם "אנא אתורה ומצוות קא בכינא"⁹, שאין נוגע לו מה יהי' אחר הפטירה, אלא רצונו בקיום המצוות בעולם הזה.

ועד"ז מצינו בכ"ק אדה"ז עצמו, שנפטר במוצאי שבת¹⁰, אף שלדברי חז"ל הנ"ל זהו היפך הסימן היפה. ומבואר על זה, שמאמר חז"ל זה מדבר למי שמבקש סימן יפה "לו", לעצמו, למציאותו הפרטית. אך נשיאי ישראל אינם חושבים על

(5) תניא פל"י (מה, ב ואילך).

(6) הובא בדרמ"צ שרש מצות התפלה פ"מ (קלח, סע"א).

(7) תניא פ"ד (ח, א ואילך). ועוד.

(8) ראה סה"מ מלוקט ח"ג ע' קט"י.

(9) כתובות שם.

(10) ראה היום יום, שלשלת היחס בתולדות כ"ק אדמו"ר הזקן.

עצמם אלא על צאן מרעיתם. וצאן מרעיתם זקוק להם דוקא במוצאי שבת¹¹. ולכן אז דוקא היתה הסתלקות כ"ק אדה"ז¹².

ומובן יותר על פי הנ"ל, שמאחז"ל זה מדבר על גן עדן, שכל ענינו "לו", לעצמו. אך כל ענינו של כ"ק אדה"ז הי' להניח עצמו לרצון העליון, שתכליתו הוא כאן למטה בעולם הזה. ולכן הניח גם עצמו לטובת זולתו, צאן מרעיתו שזקוק לו במוצאי שבת.

חיים נצחיים מצד היחידה שבנפש

ונקודות כלליות אלו שבדברי כ"ק אדה"ז, מקבלות תוספת ביאור והדגשה בתורתו של כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א, כדלקמן:

נתבאר לעיל שהגוף הגשמי מוגבל ונפסד, והנשמה הרוחנית נצחית.

אמנם בפרטיות מבואר בדא"ח¹³, שבנשמה עצמה כמה מדריגות. עצם הנשמה והתפשטותה והתגלותה בשכל ומדות. שבכללות זהו החילוק בין בחינת יחידה שבנפש לשאר הבחינות של נפש רוח ונשמה. והתפשטות הנפש היא מוגבלת, ועצם הנפש הוא בלתי מוגבל.

ומבואר על זה¹⁴ שבזמן הזה מתלבשת בגוף רק התפשטות הנפש, ולכן אין בה כח להחיות הגוף לעולם. ועצם הנשמה הבלתי מוגבל, אינו מתלבש בגוף.

אך לעתיד, יתגלה עצם הנשמה הבלתי מוגבל, יהי' בנשמה כח נצחי להחיות הגוף בחיים נצחיים. ובפנימיות יותר, שאתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום. אמנם המדרגות של נר"נ שבנשמה, שדבקותם באלקות היא דבקות של שכל והשגה וכו', הרי זו דביקות מוגבלת וחיות מוגבלת. ועצם הנשמה שדבקה בהקב"ה בביטול שלמעלה מהשכל, הרי זו דביקות בלתי מוגבלת הנותנת חיות בלתי מוגבלת.

[ומשמע, שאף שמבואר בכמה מקומות שטבע הנשמה הוא לעלות למעלה והירידה למטה להחיות הגוף היא היפך רצונה וטבעה, זהו ג"כ רק מצד

(11) משום ש"כל מעשיו תורתו ועבודתו" של נשיא הדור מתגלה ביתר שאת ביום הסתלקותו, לכן צריך את העזרה הזאת מהנשיא דוקא במוצאי שבת (של גלות) שאז שיא ההעלם, וראה לקו"ש שבהערה הבאה.

(12) ראה לקו"ש חט"ז ע' 36 ואילך.

(13) ראה תניא פנ"א (עא, ב).

(14) תורת שמואל תרל"א ח"א ע' כ.

המדריגות של התפשטות הנשמה. אך בעצם הנשמה נרגש העילוי שבעולם הזה הגשמי, ורצונה הוא להיות דוקא למטה להתלבש בגוף ולהחיותו].

ולכן בני ישראל כשעמדו במתן תורה היו במצב של חירות ממלאך המות, ואח"כ כשחטאו וחזרה זוהמתן ניתנה שליטה למלאך המוות עליהם. דהיינו שבעת מתן תורה היו בני ישראל במצבם האמיתי מצד מהותם, מצב של חיים נצחיים. ומה שהי' אחר כך הרי זה ענין מקרי היפך מהותם העצמית, ולעתיד יחזרו למצבם האמיתי מלכתחילה.

ולכן כנ"ל, אף שהפטירה היא ענין של מנהגו של עולם, הרי זהו מצד הסתכלות של גדרי העולם. אך מצד מהותו האמיתית של היהודי, אין זה מנהגו וטבעו, ולא מקבלים זאת כענין המובן, אלא כ"מאורע הכי מבהיל שיכול להיות בזמן הגלות"¹⁵. ולכן, מבלי הבט על עליות הנשמה בגן עדן, שאמרו על זה חז"ל "סימן יפה לו", אומר כ"ק אד"ש מה"מ שמיתה אינה ענין "יפה" בשום צורה.

תחיית המתים מצד בחירת העצמות בגוף

והנה עד כאן נתבאר ענין חיים נצחיים שיש לישראל מצד הנשמה הנצחית.

אך בעומק יותר מבואר שהקיום הנצחי של היהודי הוא מצד הגוף עצמו. כי אף שהגוף מצד עצמו הוא גשם נפסד, אך בחירת העצמות היא בגוף היהודי דוקא. ובחירה זו נותנת לגוף קיום נצחי¹⁶.

ולכן בעצם הגוף יכול וצריך להיות קיים לנצח, כפי שזה אכן קורה בפועל בעצם הלז, שהיא העצם והמהות של הגוף, הקיימת בקיום נצחי, וממנה יבנה הגוף מחדש בתחיית המתים, והשינוי אינו אלא ב'התפשטות' שלה, ורק באופן זמני, עד התחי'. ולכן שינוי זה הוא כלשון חז"ל "שינוי החוזר לברייתו" שאינו נחשב שינוי אמיתי¹⁷.

וכשנדקדק בדבר נראה, שיש כאן ב' ביאורים על ב' ענינים שונים. שישנו ענין חיים נצחיים, דהיינו שמי שכבר חי בעולם הזה יכול להמשיך לחיות לנצח בלי

(15) וראה דברי משיח תשנ"ב ח"ג ע' 78 ואילך.

(16) ראה סה"מ מלוקט ח"ה ע' רמט ואילך. וראה תניא רפמ"ב (נט, א) שהנשמה היא בדרגת "בנים" - יש השגה ותפיסת מקום בין האוהב לנאהב. תניא פמ"ט (ס"ט, ט) סוף ע' א ואילך) שבחירת העצמות דוקא הגוף הגשמי של היהודי - אין שום השגה, משום שהאהבה מגיעה מצד הבחירה ועוד.

(17) סוכה ל, ב.

הפסק, וישנו פלא גדול מזה, תחיית המתים, שגם כשהיתה הסתלקות הנשמה מן הגוף והגוף נפסד, הנה הגוף יתהווה מחדש והנשמה תתקשר אתו שוב.

והענין הא' של חיים נצחיים מקשרים אותו בדא"ח עם הגילוי של משיח, שהוא יחידה הכללית כנ"ל. והענין הב' של תחיית המתים מדגישים שזהו ענין בפני עצמו בתקופה בפני עצמה. וכדברי הרמב"ם "אל יעלה על דעתך שהמלך המשיח מחי' מתים", ומבואר על זה שאין זה ענינו¹⁸.

ונראה שהביאור הא' הנ"ל על הנצחיות שמצד הנשמה, הוא מכוון לבאר ענין חיים נצחיים בלבד. שהנשמה שכבר בגוף, יש בה הכח להחיות ולקיימו לעד. אך אין בזה ביאור על ענין תחיית המתים לגוף שכבר נפסד.

אך הביאור הב' על הנצחיות שמצד בחירת העצמות שבגוף, הוא מכוון לבאר ענין תחיית המתים, שכל גוף של יהודי מאז מתן תורה ואילך, שאז היתה בחירת העצמות בגופי ישראל, יש בו קיום נצחי שיתגלה בפועל בתחיית המתים. ודו"ק.

הפטירה כהכנה לתחי'

ולעיל הוזכר שענין הפטירה הוא "מאורע הכי מבהיל", היפך המהות האמיתית של יהודי בחיים נצחיים. אמנם באמת ובפנימיות מבואר, שגם הפטירה גופא היא חלק מהענין, ירידה צורך עלי', בשביל הקיום הנצחי שלעתיד.

ולכן מצינו שהנביאים וחז"ל דימו המיתה לשינה והתחי' ליקיצה משינה. כנאמר "הקיצו ורננו שוכני עפר"¹⁹, "ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו"²⁰.

כמו שבעת השינה ישנו סילוק מסויים של הנשמה מן הגוף²¹, אך הסילוק הוא לזמן מוגדר שאפשר לשערו מראש, וגם בעת הסילוק נשאר הגוף בקיומו, ונשאר עצם הקישור של הנשמה והגוף שלכן הגוף חי גם בעת השינה, והעיקר, שתכלית השינה היא שהנשמה תשוב לגוף בכחות חדשים.

ועד"ז ויתירה מזה הוא בשינה הראשונה שבתורה, התרדמה שהפיל ה' על האדם, כדי ליטול אחת מצלעותיו ולעשות ממנה אשה²², שעל ידי זה התקין לו ממנו בנין עדי עד. דהיינו שעל ידי שינה זו הי' המעבר מקיום מוגבל של אדם בודד לקיום בלתי מוגבל של דורי דורות.

(18) לקו"ש חכ"ז ע' 204 ואילך.

(19) ישע"י כו, יט.

(20) דניאל יב, ב.

(21) ב"ר ס"פ יד. לקו"ש ח"ב ע' 649.

(22) בראשית ג, כא.

הנה באמת עד"ז הוא בעת המיתה, שהיא ג"כ כענין השינה. אלא שבמיתה הסילוק הוא גדול יותר, עד שלא ניכר בגוף שום חיות, ועד שנרקב ונפסד, והסילוק הוא לזמן בלתי מוגדר. אך גם אז, נשאר באמת הגוף בקיומו, כנ"ל לגבי עצם הלז. ונשאר קישור בין עצם הנשמה והגוף.

והתכלית היא שעל ידי זה דוקא הנשמה תעבור ממצב של קיום מוגבל בחיים מוגבלים למצב של קיום בלתי מוגבל בחיים נצחיים.

וזהו הפירוש הפנימי בדברי חז"ל "מת בערב שבת סימן יפה לו", שהמיתה בערב שבת היא "סימן יפה" המזכיר על התרדמה שנפלה על אדם הראשון בערב שבת, ומדגיש שתכלית המיתה היא התחי'.

הציפי' לתחיית המתים

ולכן מבלי הבט על עליות הנשמה בגן עדן בעילוי אחר עילוי²³, הרי העילוי הכי גדול שמאחלים לנשמה, שהוא שתתלבש חזרה בגוף.

וגם הנשמה מצידה רוצה להיות קשורה עם העולם הזה הגשמי²⁴, שכאן דוקא יש האפשרות לקיים המצוות ולהשלים כוונות העצמות לעשות דירה בתחתונים²⁵.

ולכן מה שישראל נוהגים שהקשורים עם הנשמה מוסיפים בעניני טוב וכו' בעולם הזה, אין זה רק כפשוטו של ענין, שהמעשים כאן הם לטובת עליית הנשמה בגן עדן, אלא באמת ההיפך הוא הנכון, שהנשמה רוצה לפעול כאן למטה, והדרך שלה לפעול זאת הוא על ידי שאלו שקשורים אלי' ממשיכים לפעול בגללה ומכחה.

שלכן הפעולות לטובת הנשמה צריכות להיות לא רק בענינים רוחניים של תורה ותפלה, אלא גם ודוקא בענינים גשמיים כצדקה וכדומה, שבהם מודגשת יותר הפעולה בעולם הזה הגשמי.

*

ובדרך זו, שהמיתה אינה אלא הכנה לתחי' באין ערוך, יש לבאר ג"כ מה שמצינו בנביאים וחז"ל שדימו תחיית המתים לתבואה הצומחת מהאדמה,

(23) ראה גם סה"מ מלוקט ח"ג ע' לו ואילך.

(24) ראה סה"מ מלוקט ח"ה שם.

(25) כמו שאמר רבי, כנ"ל.

כנאמר "ויציצו מעיר כעשב הארץ" שפירושו חז"ל על תחיית המתים. ואמרו שעתידים צדיקים שיעמדו בלבושיהם "קל וחומר מחיטה".

שמוזה אפשר להבין שהקבורה באדמה והרקבון שם היא באמת ע"ד זריעת הגרעין באדמה והפסדו שם, שתכלית הזריעה היא הצמיחה בריבוי באין ערוך. ועד"ז תכלית הקבורה היא תחיית המתים שיהיו חיים חדשים באין ערוך לחיים הקודמים.

ועוד עד"ז מצינו בחז"ל שדימו רחם האשה לקבר, וכינו יציאת הולד מהרחם כפתיחת הקבר. שלכאורה הוא תמוה.

ועל פי הנ"ל יש לבאר זה, שזריעת הטיפה ברחם (ועד שמסרחת שם) היא בשביל צמיחה ולידת ולד חדש. וע"ד זריעת גרעין באדמה בשביל הצמיחה. ועד"ז ממש הוא פנימיות הענין של הכנסת הגוף לקבר, שהוא כעין זריעתו שם בשביל ההולדה החדשה בתחיית המתים.

ועל פי זה יובן מה שאמרו חז"ל "עתידיים צדיקים שיחזרו לעפרם שעה אחת קודם תחיית המתים". שאף שעד אז אין רימה שולטת בהם, בכל זאת צריכים לעבור את הענין של חזרה לעפר, כי זהו ענין הנצרך בשביל התחי' מחדש.

והנה בדא"ח מבואר לגבי זריעת הגרעין, שזה שהגרעין נזרע באדמה ונפסד שם ונעשה לאין, הוא הביטול המכשיר אותו לקבל את הבלי גבול של הצמיחה. ועד"ז אפשר להבין לגבי האדם, שהמעבר מחיים מוגבלים לחיים בלתי מוגבלים הוא על ידי קבורה באדמה והפסד שם.

והרי זה מתאים למאמר חז"ל על הפסוק "הקיצו ורגנו שוכני עפר", שמפרשים זאת על "מי שנעשה שכן לעפר בחייו", דהיינו שהוא בביטול וענוה ולא בגאווה. הרי שפנימיות הענין של הקבורה בעפר הוא הביטול.

ולכן מבואר שאף שכנ"ל צריך להיות הענין של חזרה לעפר, הנה אין זה צריך להיות דוקא חזרה לעפר ממש בגשמיות, אלא אפשר להסתפק בענין הרוחני של "נפשי כעפר לכל תהי'", שעל ידי זה אפשר לעבור ישירות לקיום הנצחי בתחיית המתים.